

Архивите проговарят

ПОСЛЕДНИТЕ ПРЕГОВОРИ НА ЧАУШЕСКУ (дек. 1989 г./

*(Стенограма на срещата между Николае Чаушеску
и Михаил Горбачов в Москва на 4 декември 1989 г.)*

Присъстват Константин Даскалеску, министър-председател на Социалистическа република Румъния и Николай Рижков, председател на Министерския съвет на СССР

М. С. Горбачов : Др. Чаушеску, най-напред бих искал да Ви поздравя от името на цялото съветско ръководство за успешното приключване на конгреса на Вашата партия. Както ми съобщиха другарите, сред румънското общество, сред румънските комунисти, отзивите са най-положителни.

Н. Чаушеску: Благодаря Ви, и позволете, на свой ред, от мое име и името на румънското ръководство да предам приятелски поздрав и да пожелаая успех на Вас и съветското ръководство.

Разбира се, радвам се и на тази кратка среща, макар че явно има нужда от по-дълъг разговор.

/Следва по нататъшна размяна на любезности/

М.С. Горбачов: Винаги след голямо събитие, особено след проведен конгрес, има да изпълняваме редица поети задължения. Винаги е било така. У нас, обстановката изисква повишено внимание. Вече я намираме за доста деликатна. Нужно е да

отстраним елементите, спъващи развитието ни. Разбира се, ние сме верни на политическия си избор и не смятаме, че изминатият път е само поредица от грешки и неизпълнени обещания. Става дума за сложен процес, за промяна в света. Нашата революция не може да се разглежда само в бели и черни тонове, даже когато се прилагат големи, исторически критерии. Не смятам, че с това преувеличавам нещата.

Вярвам, от гледна точка на истината и морала, че постиженията на миналите поколения не могат да бъдат подценявани. Хората са живели, жертвали са здравето и даже живота си, и макар че са преживели драми, те са били щастливи. Ето защо ние, чрез нашата п е р е с т р о й к а, разчитаме да съберем всичко, което е било положително и да открием път към обновяване и усъвършенстване на нашето общество. Надяваме се на успех, макар че този път няма да е никак лесен.

Чаушеску: На нашия конгрес приехме специален пасаж за Великата октомврийска социалистическа революция и за великите постижения на съветските хора. Това, което постигна съветския народ, не може да бъде забравено.

Горбачов: Приказките, че нищо не е постигнато, са пълен фалш, по-абсурден от всичко което традиционно приказват по наш адрес.

Чаушеску: Разбира се, в подобна грандиозна дейност са възможни грешки и нарушения, но историята запомня само онова, което е отворило път на прогреса.

Приветствам позицията Ви, др. Горбачов, че е необходимо да се покаже с факти какво социализмът всъщност е постигнал. Защото това ще мобилизира съветските хора да осъществят новите цели. Да, ние трябва постоянно да усъвършенстваме организацията на обществото, на икономиката, всичко което служи като база за най-бързо осъществяване на социалистическите идеали.

Горбачов: Смятам тази бележка за много точна, тъй като ние самите сме закъснели с решаването на някои проблеми, които отдавна са назрели.

Чаушеску: Вярвам разбирате, че каквото и да направим сега, след 10 години то отново ще бъде остаряло и винаги трябва да се съобразяваме с новите тенденции.

Горбачов: Абсолютно.

Чаушеску: Най-важното е социализмът, който искаме да построим, да донесе на хората по-богат духовен и материален живот.

Горбачов: Бих помолил другаря Стойка да Ви преведе последната ми статия за социалистическите идеали и връзката им с перестройката. Там вземам отношение по всички тези въпроси.

Чаушеску: Мога да Ви уверя, че много партии днес очакват обща декларация по въпроса за социализма и неговите перспективи, и несъмнено е твърде важно, че СССР се ангажира по въпрос.

Горбачов: Отлично, нека поставим такава задача на нашите идеологически и международни отдели на ЦК да я разработят, най-напред в научен план и след това в политически аспект.

Чаушеску: След това ще прегледаме този проект заедно.

Доколкото обсъждаме такива проблеми, нека започнем с възможността от конгрес на комунистическите и работническите партии. Разбира се, не смятам че решение може да се вземе още на минутата. Но много партии вече изразиха интерес от подобна стъпка. Всъщност, едно от решенията на нашия конгрес е Румънската компартия да работи за тази идея. Можем да създадем подготвителен комитет.

Горбачов: Имам друга идея.

Чаушеску: Трябва да се започне работа по този въпрос.

Горбачов: Склонен съм да се съглася повече с идеята, която предлагате в писмото си. Истина е, че ние в социалистическите страни трябва да осъществим дискусия по този въпрос. Но как може да свикаме по-голяма среща без самите ние да сме си изяснили позициите по проблемите, с които се сблъскваме?

Чаушеску: Това ще отнеме много време за подготовка. Дори създаването на подготвителен комитет ще окаже положително влияние на социалистическите страни. Сигурно сте съгласни, че никой не би желал конференция, където всеки казва това или онова. Ще бъде великолепно, ако създадем тъкмо подготвителен комитет, и всички заработим за единна позиция по главния въпрос. Това ще бъде голяма помощ за социалистическите страни.

Горбачов: Нашето мнение е следното: ЦК на румънската комунистическа партия трябва да проведе допитване, тъй като времето не е много удобно за свикване на конференция. Имаше време, когато хората бяха добре настроени към такива дебати. Но след като започнаха тези процеси за обновление на партията, преобладава един друг стремеж: всеки първо да почисти собствената си къща.

Чаушеску: Искам съвсем ясно да подчертая, че ние самите сме били против подобни конференции.

Горбачов: Сега и други са против тях.

Чаушеску: Но ние получихме предложения от много партии, тъй като за комунистическото движение настъпиха тежки времена, и сме длъжни да направим нещо, дори да се отзоват малко партии.

Знаете ли, какво Ленин е казал през 1903 г.?

Горбачов: Не, не зная.

Чаушеску: Независимо колко сме малко, трябва да вдигнем знамето. Хората трябва да видят че ние действаме за да увеличим влиянието на социализма и революционното движение.

Горбачов: Имах впечатлението, че това което правим за обновяването на социализма привлича вниманието на света към социалистическото развитие.

Чаушеску: Нямаме време да обсъждаме този въпрос. Налице са някои успехи, има и неуспехи, и за да ги анализираме ще ни трябва доста време. Да, направени са немалко добри неща.

Горбачов: Да, времето ни е малко. Но трябва да мислим над всичко това.

Чаушеску: Аз съм против създаването на подготвителен комитет без участието на Комунистическата партия на Съветския съюз.

Горбачов: Може би тъкмо така ще е по-добре.

Чаушеску: Не мисля че идеята е добра.

Горбачов: Концепцията за равноправието допуска това.

Чаушеску: Това е така, но мисля че КПСС не трябва да стои настрана от подобен дебат. Обаче, както вече казах, не е нужно да решаваме този въпрос начаса. Надявам се да пообмислим този проблем.

Горбачов: Ще го обмислим и ще ви пратим отговор.

Чаушеску: Това е актуален въпрос и той изисква отговор. Има много други въпроси от подобен характер, нуждаещи се от отговор. В края на краищата, хората виждат, че социалдемократи, либерали, християндемократи се срещат...

Горбачов: Консерватори също...

Чаушеску: И консерваторите, да... Тогава защо комунистическите партии да не могат да се срещнат и да разговарят?

Горбачов: Защото, преди известно време, другарите Чаушеску и Берлингуер (лидер на Италианската компартия – бел. ред.) бяха против това.

Чаушеску: Ние бяхме против определени методи...и историята показва че сме били прави.

Горбачов: Аз също бях против тях, но на времето малко можех да помогна.

Чаушеску: Тогава защо не изработим една съвместна декларация, а другите ако искат да се присъединят към нея. Доколкото разбирам, с това сте съгласен.

Горбачов: Ще помисля и ще Ви отговоря.

Чаушеску: Много добре.

Може би да започнем с двустранните отношения? Или да приключим с по-общите въпроси най-напред. Много сме загрижени от това, което става в европейските социалистически страни. Ние разбираме стремежа към усъвършенстване, към обновление, но това става по начин, който заплашва не само за социализма в тези държави, но и самото съществуване на комунистическите партии. Ако не попречим на това развитие, ще настъпи крайно опасна ситуация.

Във всеки случай, никой не може да каже че социализмът не е постигнал нищо в тези страни. Аз вярвам, че Съветският съюз, Комунистическата партия на Съветския съюз, може да изиграе определена роля – не чрез военна сила – за по-добра ориентация на тези партии и държави.

Разбира се, една среща между социалистическите страни и нашите партии може да бъде полезна, но трябва много добре да преценим какво всъщност става в някои от тях.

Горбачов: Трябва да си зададем въпроса как да действаме всички ние, и което е по-важно, как би трябвало да действат самите тези страни.

Кой попречи на Чехословакия и Източна Германия – високоразвити в икономическо отношение страни с висок жизнен стандарт – да започнат навреме процеса на модернизация и да се съобразят с промените в общественото развитие? Ако те бяха направили това, когато му беше времето, днес положението щеше да бъде друго. Същото се отнася и за нас в Съветския съюз. Ако се бяхме погрижили навреме за модернизацията на технологическото и икономическото развитие, днес щяхме да решаваме други проблеми. Много се приказваше навремето, на събрания и конгреси, за научно-техническата революция, за развитието на страната ни. И в крайна сметка всичко се отлагаше за утре. Ето пред мен е доклад на ЦК от 1973 г., и това, за което се говори в него, почваме да го правим едва сега. Смятам, че пропиляхме много от авторитета си заради това забавяне и празни приказки.

Чаушеску: Това е вярно.

Горбачов: Независимо дали харесваме или не харесваме методите на другаря Чаушеску, ние знаем че в Румъния се направи много. Съдейки обективно, всеки е свободен да избира своите начини в строителството на социализма и прогреса. Толкова по този въпрос.

Вижте в какво положение е изпаднал нашия общ приятел и другар Хонекер. Силно му съчувстваме, но в последно време той не желае да говори с мене, а аз нямах случай да се срещна с него. Накрая му казах: другарю Хонекер, вие решавате какво да правите, ние не можем да го решим вместо вас, не ви принуждаваме да се съобразявате с решенията ни. Всъщност, известно ми е, че вие двамата сте ме критикували...

Чаушеску: Не сме Ви критикували. Напротив, решихме да се съберем час по-скоро и да обсъдим как по-добре да взаимодействаме.

Горбачов: Честно казано, много съм несигурен за бъдещето на др. Хонекер.

Чаушеску: Много съжялявам за това, което стана там, и по тази причина даже заявих публично, че нещо трябва да се направи, защото така не може да продължава. Имах предвид, разбира се, и другаря Живков.

Горбачов: Надявам се че с др. Живков нещата ще се развият по-нормално. Не знам точно каква е обстановката в България. Разбира се, с течение на годините и там са се натрупали доста противоречия. Ако няма драстични нарушения, вярвам че всичко ще свърши позитивно. Но така не се прави политика. Ние, на ниво ръководство, се опитваме да се съсредоточим върху политическите проблеми, а не върху кой какво е направил или какво ще му направят. Вие знаете, че в обществото винаги има елементи, които ще поставят подобни въпроси. Какво можем да направим ние? Вие изглеждате разтревожен от това което става, но кажете, какво трябва да се направи според Вас?

Чаушеску: Бихме могли да се срещнем и обсъдим възможни решения.

Горбачов: В Източна Германия партията вече ги взе и изключи досегашното ръководство.

Чаушеску: Да, видях това, но в Източна Германия вече се оказва натиск отвън, от ФРГ.

Горбачов: Лидерът на Чехословашката компартия Милош Якеш ми е стар приятел. Казах му: вие имате забележителна страна, просветено население, образовано и организирано, затова трябва

да направите промените от бързо по-бързо. В противен случай ще изпаднете в нашето положение, да решавате проблемите си под грохота на ботуши. Якеш ме изслуша и рече: тогава ще изчакаме друг да дойде на власт в Съветския съюз. Той изчакваше и ето какво стана. Тези две страни бяха в отлична икономическа кондиция, богати страни, най-богатите след нас в лагера.

Чаушеску: През 1968 г. си казахме: трябва да развием икономиката си защото никой друг няма да ни я развие. И взехме мерки в тази посока.

Горбачов: И постигнахте много.

Чаушеску: До 1984 г. не сме внесли дори литър бензин от Съветския съюз.

Горбачов: Нямате нужда от това. Имате си собствен бензин. Това е вече от ясно по-ясно.

Чаушеску: Просто исках да Ви припомня.

Горбачов: При всички случаи, постигнали сте много.

Чаушеску: Работихме неуморно и успяхме да развием обществото и икономиката. Това което вие правите сега, ние сме го изпробвали в миналото. Създадохме така наречените частници, и като видяхме че само за година се обогатиха, спряхме целия експеримент.

Горбачов: Според Вас, такова ли бъдеще ни очаква?

Чаушеску: Ако някой се обогатява по пазарен път, това не е бъдеще, можете да бъдете сигурен в това. Ние издигнахме идеята за икономическо самоуправление, за новия икономически механизъм и съвети на ръководството.

Горбачов: Като Ви слушам, оставам с впечатление че за една година сте в състояние да посетите всеки административен район на страната ви.

Чаушеску: Може би не точно всички райони.

Горбачов: Кажете ми все пак, възможно ли е в голяма страна като нашата да се управлява по същия начин, както у вас? У нас трябва да се мисли за по-други методи.

Чаушеску: При нас също имаме автономия, но има разлика между автономията на републиките и даже на регионите и тази на фабриките. При всички случаи общо управление и контрол от центъра са необходими, даже за държава като СССР.

Горбачов: Другарю Чаушеску, ние също желаем мощен център, но го виждаме по малко по-друг начин.

Чаушеску: Това трябва да се направи. Разбира се, републиките трябва да се ползват с широка автономия. Такава трябва да имат и административните региони. Засега стигаме до селата. Да, ние сме малка страна...

Горбачов: Не сте малка, по-скоро средна...

Чаушеску: Във всеки случай, грешка ще бъде ако на фабриките се позволи да останат извън контрола на центъра. Много автономия, много права, разбира се, но все пак под централно ръководство. Преди около 20 години им дадохме много права. И първото нещо което направиха бе да теглят заеми и да направят всякакви безполезни инвестиции. Тогава разбрахме, че някои неща трябва да се контролират, и им отнехме част от свободите. За Румъния, 11 млрд. долара външен дълг през 1989 г. бе тежък проблем. Мога да Ви споделя, че като говорихме с Брежнев по този въпрос, той каза: пазете се да не се вкарвате в дългове. Повтори ми го няколко пъти. Стреших, като да-

дох твърде голяма свобода на предприятията и те всички решиха, че най-важната от тях е да търсят кредити отвън.

Горбачов: Това е било грешка на правителството!

Чаушеску: Другарят Даскалеску не бе министър-председател през оня период.

Даскалеску: Аз дойдох когато започнахме да плащаме.

Чаушеску: Тогава направихме някои промени и прекратихме всичко това, като се захем да си плащаме дълговете.

Горбачов: Разбира се, ние не желаем да създаваме лоша обстановка, ние искаме да успеем.

Чаушеску: Всички искат това. Съветският съюз има безброй възможности да преодолее сегашните си проблеми. Вие можете да станете образцова социалистическа икономика.

Горбачов: Точно това желаем да постигнем. Може би тези цели са твърде високи, но ние сме си ги поставили. Може би нашето поколение няма да довърши всички нужни промени, но трябва да направим много. Най-важното е да положим основите на промяната, да набележим вярно бъдещите насоки на развитие.

Чаушеску: За няколко години Съветският съюз ще преодолее затрудненията си, най-вече заради икономическата си сила.

Горбачов: Така е.

Чаушеску: Вие критикувате изследователската и приложна дейност, но притежавате мощен сектор в тази област.

Горбачов: Абсолютно.

Чаушеску: Грешката ви бе че поставихте твърде силен акцент на военната изследователска и изобретателска дейност, и пренебрегнахте другите аспекти.

Горбачов: Знам това.

Чаушеску: Разбирам, че международната обстановка изискваше това от вас. Но вие имате много силен изследователски сектор...той може да реши лесно всеки проблем. И освен това, макар и малки, другите социалистически страни също могат да работят заедно с вас.

Горбачов: Ако говорим за европейските държави, въпреки всичките проблеми които изпитват понастоящем, те са модерни държави.

Чаушеску: Но промените които настъпиха...те трябва да бъдат спрени и нещата да дойдат на местата си.

Горбачов: И по това сме мислили. Може би имаме различни методи, но нашият е метод, използван от много страни. Важно в случая е да заздравим социализма в нашата страна. Другото е грижа на други. Има различни ритми, различни методи. Ние трябва да отчитаме различията между републиките, между населението им, между нивото на икономическо развитие.

Чаушеску: Но системата трябва да бъде запазена, за да се подобри.

Горбачов: Не просто да бъде запазена, другарю Чаушеску!

Чаушеску: Когато казах, че трябва да бъде запазена, разбирам че трябва да се запази всичко онова, което е необходимо и оправдано.

Горбачов: Абсолютно вярно. А сега, какви са двустранните проблеми, които бихте желали да обсъдим?

Чаушеску: Най-напред и преди всичко икономическите връзки. Разбира се, министър-председателите още не са успели да поговорят.

Горбачов: Тогава нека поговорят.

Н. Рижков: Ще се срещнем на 9 януари 1990 г.

К. Даскалеску: Това ще бъде среща в рамките на СИВ. Ние искаме двустранна среща.

Горбачов: Вие ще бъдете жив на 9 януари! Какво все пак по-специално ви безпокои?

Чаушеску: Оставам с впечатлението, че сме обсъждали тези въпроси. Министър-председателите трябва да се срещнат и разрешат проблемите, които вече са обсъждани. Ние трябва да помислим за следващия петгодишен план.

(Следват дълги и повтарящи се уточнения, от които става ясно, че съветската страна има предвид само следващата една година, а румънската – следващите пет години.)

Горбачов: Няма с какво да ви помогнем...вие трябва да ни помагате.

Чаушеску: Ние не искаме помощ – искаме икономическо сътрудничество. Искаме да участваме в разработки на нови обекти.

Рижков: Моля за извинение другарю Горбачов. Ще се срещнем с другаря Даскалеску и ще говорим по съответните двустранни проблеми, предполагам, за специализация и коопериране в производството. Но искам да спомена нещо, което

не визираща само Румъния. Ние планираме преход от бартера, размяната на стоки, към нормална търговия на основата на световните цени и плащания в твърда валута.

Чаушеску: Ясно ми е за какво става дума...Ще обсъдим въпроса с цялата му сериозност

Даскалеску: Имам молба към другаря Рижков, касаеща природния газ. Нещо се е случило в съветския сектор, защото получаваме по 7 милиона кубически метра по-малко на ден. Казаха ни, че това ще продължи само няколко дни. Бихте ли ни изяснили проблема?

Горбачов: Това се случва всяка година. Винаги се искат по-големи количества.

Даскалеску: Не става дума за по-големи, а за по-малки.

Чаушеску: Какво ще кажем за двустранната среща?

Горбачов: Ще издадем съобщение за пресата. Ето ви кратък текст.

Чаушеску: Много добре.

/С незначителни съкращения, цит. по Mircea Munteanu, The Last Days of a Dictator, Cold War International History Project Bulletin Issue 12/13, Fall/Winter 2001/

Коментар на дежурния редактор

Тази последна най-важна дипломатическа среща на румънския държавен и партиен лидер Николае Чаушеску съвсем нагледно отразява политическата и психологическа ситуация в Източна Европа в периода на „нежните революции“. Макар и

все още вярващ в силата си, румънският диктатор се опитва да използва авторитета и подкрепата на Москва да се удържи на власт, и да спечели допълнителен престиж като единствен „оцелял на трона“ източноевропейски комунистически вожд. Но безцеремонният и често язвителен тон на Горбачов свидетелства, че чаушесковият режим е вече „отписан“. Разговорът се води на другия ден след срещата в Малта и съветският лидер, освен другото, внимава да не даде повод на Буш за недоволство. Всичките му отговори съвсем ясно издават липсата на интерес и формално отношение към беседата. Читателят остава с впечатление, че Горбачов отвреме навреме косвено заплашва Чаушеску („някои хора ще поставят въпроси“) и различни намеци от този род неволно се прокрадват в разговора.